

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-62>

УДК 343.618

Пахомов В.В., Безвін О.С.
Сумський державний університет

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

Анотація. У статті розглянуті проблемні питання домашнього насильства, його види та ознаки в Україні. Достатня увага приділена досвіду зарубіжних країн (Швеція, Німеччина та Франція), щодо їхньої боротьби з домашнім насильством. Проаналізовано законодавство, що регулює дане питання. Визначено та виділено види насильницької поведінки та чинники насильства. На сучасному етапі розвитку суспільства однією з найпоширеніших проблем в усьому світі є домашнє насильство. Проблема насильства в сім'ї потребує особливої уваги, адже відбувається поширеність цього явища у світі незалежно від рівня соціально-економічного розвитку країни, високого ступеня латентності, а також масштабності й глибини його негативних наслідків. На сьогоднішній день Україна, розуміючи всю масштабність даної проблеми прагне вдосконалити свою законодавчу базу. Наша держава виходить на нову дорогу боротьби з насильством, що вказує на позитивні зміни в нашому суспільстві. На жаль, залишаються відкритими ще багато питань, але безумовно встановлення державою більш жорстких правил та законів необхідно розглядати як ефективний механізм покарання насильників.

Ключові слова: домашнє насильство, ознаки, сім'я, проблеми насильства, види домашнього насильства.

Pakhomov Volodimir, Bezvin Oleksiy
Sumy State University

DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE AND ABROAD

Summary. The article deals with the problems of domestic violence, its types and features in Ukraine. Due attention has been paid to the experience of foreign countries (Sweden, Germany and France) in their fight against domestic violence. The legislation that regulates this issue is analyzed. Types of violent behavior and factors of violence have been identified and identified. At the present stage of society, domestic violence is one of the most widespread problems worldwide. The problem of domestic violence needs special attention, as it is widespread in the world, regardless of the level of socio-economic development of the country, the high degree of latency, and the magnitude and depth of its negative consequences. To date, Ukraine, understanding the full scale of this problem, seeks to improve its legislative framework. Our country is embarking on a new path to combating violence, which is a sign of positive change in our society. Unfortunately, many questions remain to be resolved, but unconditionally imposing stricter rules and laws must be regarded as an effective mechanism for punishing abusers. Domestic violence against women in Ukraine remains high. Strong patriarchal traditions, sexist stereotypes and conservative tendencies in recent years have contributed to domestic violence. Domestic legislation does not provide victims with sufficient remedies, and public authorities do not offer the necessary comprehensive assistance to victims of domestic violence. Legally speaking, the response and response of state institutions and the public to cases of violence against women in the family should be more effective. The scale of violence against women, in turn, poses a potential threat to the social stability and social security of Ukraine's population. The fact that domestic violence is a widespread phenomenon affecting thousands of Ukrainian women and children is objectively confirmed by official statistics and research findings. All of the above circumstances only confirm the need for comprehensive involvement of all stakeholders in the situation of prevention and investigation of domestic violence, the prosecution of perpetrators, and the protection and restoration of victims' rights.

Keywords: domestic violence, signs, family, problems of violence, types of domestic violence.

Постановка проблеми. На сьогодні, чимало уваги приділяється забезпечення рівності жінок щодо чоловіків. Сучасне становище чоловіків і жінок в українському суспільстві характеризується чималою нерівністю, яка виражається у дискримінації, у тому числі сімейному насиллю, який є чинником, що впливає на розвиток злочинності. Конституційно закріплене право жінок України на рівність з чоловіками у всіх проявах стало залежним від біологічної статі особи. Але на нашу думку, також слід врахувати те, що чоловіки також можуть стати жертвами домашнього насильства [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями домашнього насильства у своїх наукових дослідженнях займалися такі учені як Сукмановська Л.М., Савчук О.М., Галай А.О., Галай В.О., Головка Л.О., Муранова В.В. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні не так давно було внесені зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України) з приводу віднесення домашнього насильства до злочинів. Адже, раніше домашнє насильство вважали суто адміністративним правопорушенням, а отже, кривдникам зазвичай загрожувало покарання у вигляді банально штрафу чи громадських робіт.

Мета статті. Головною метою цієї статті є дослідженні поняття домашнього насильства, його видів, ознак, чинників в Україні та у зарубіжних державах.

Виклад основного матеріалу. Минуле століття характерне не лише страшними спалахами насильства. Воно назавжди посіде визначне місце в історії завдяки тому, що саме у цей час вперше отримали міжнародне визнання основні принципи дотримання прав людини. Домаш-

не насильство виразно підпадає під порушення великої кількості міжнародно визнаних прав людини, які держава зобов'язана відстоювати і захищати: права на життя і фізичну недоторканність, права не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поводження, права на однаковий захист з боку закону і свободу від дискримінації за ознакою статі та інших. Як бачимо, витоки гендерної нерівності були детерміновані, перш за все, культурними та релігійними чинниками, а також особливостями правової системи у різних країнах. Як наслідок, домашнє насильство практично у всьому світі з давніх-давен і протягом тривалого часу визнавалось як належне, а в окремих джерелах соціальних норм було навіть зафіксовано у законодавчих формах. Це явище зумовлює шкоду як з матеріальної, так і з моральної точок зору.

Наша держава продовжує перебувати в перехідному періоді, для якого характерна політична, законодавча, фінансово-економічна нестабільність. Україна визнає існування проблеми домашнього насильства, протидія якому є одним із пріоритетних напрямків державної політики [1].

Домашнє насильство полягає в здійсненні нищівних або колишніх партнером неприпустимих дій або в загрозі таких дій. Це може трапитися з кожним. Домашнє насильство також називають насильством з боку близької людини. Як би його не називали, це не можна допускати, тобто перебуваючи у відносинах з іншою людиною, ви ні в якому разі не повинні піддаватися погрозам або залякуванням. Якщо ви відчуваєте це, значить ви є жертвою домашнього насильства.

З січня 2019 р. набрали чинності норми законодавства про посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та невиконання порушниками обмежувальних приписів. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» доповнив Кримінальний кодекс України низкою статей [2]. Зокрема, КК України доповнено статтею 126 «Домашнє насильство», тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, яке карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років», або позбавленням волі на строк до двох років». [3]. Отже, з огляду на вищезазначене можемо зробити висновок, що кримінальним законом визначено три форми домашнього насильства: фізичне, психологічне та економічне.

Серед характерних рис, притаманних домашньому насильству, необхідно виокремити такі:

- насильницьке діяння чи погроза його вчинення;
- специфічний характер насильства;
- місце вчинення (осередок сім'ї, родини);

– наявність родинного зв'язку між кривдником та потерпілою особою.

Зауважимо, що жертви іноді схиляються до думки, що краще не розповідати про насильство в сім'ї. Вони намагаються самотійно вирішити дану проблему чи взагалі вважають, що краще змиритися з даною ситуацією. Можливо вони просто бояться ганьби для сім'ї, переймаються за те, що їм не повірять або звинуватять, не бажають пережити той жах та приниження кожного разу, коли будуть про це згадувати. Проте від замовчування фактів вчинення домашнього насильства не зменшується кількість жертв.

Насильство над жінкою зазвичай асоціюється з проявами грубощів, агресивності і фізичного впливу на неї з боку чоловіка. Насправді природа насильства у відношенні до жінки значно ширша. Побиття – далеко не єдина форма насильства в сім'ї. Можна стверджувати, що в українських сім'ях мають місце такі види насильницької поведінки з боку чоловіка до дружини:

– емоційне насильство (образи, лайки, докори, зневажливе ставлення, яке веде до втрати самоповаги, невинуваті ревності, втручання в особисте життя дітей);

– фізичне насильство (нанесення тілесних ушкоджень, побиття, застосування фізичної сили, часто в стані алкогольного сп'яніння);

– економічне насильство (відмова в грошах, приховування доходів);

– соціокультурне насильство (ізоляція жінки в сім'ї, заборона працювати, проводити вільний час за власним бажанням);

– сексуальне насильство (примус до сексуальних стосунків проти бажання жінки, звалтування, сексуальна наруга над дітьми);

– погрози (погрози залишити сім'ю, побити чи вбити дружину, дітей, підштовхування до самогубства, примушення до протизаконних дій);

– використання дітей проти матері (залякування жінки тим, що вона ніколи не побачить своїх дітей, використання дітей для передачі погрозливих послань);

– ізоляція від оточуючих (обмеження свободи поведінки, перешкоджання спілкуванню з родичами, друзями);

– залякування (побиття посуду, жорстоке ставлення до домашніх тварин, носіння зброї вдома) [4].

Необхідно зазначити, що жертвою домашнього насильства може стати будь-який член сім'ї, не залежно від віку та статі. Однак як показують різноманітні дослідження, частіше за все від цього діяння потерпають саме жінки та діти.

Проблема насильства в сім'ї є комплексною і залежить від різноманітних чинників, серед яких необхідно виділити такі:

– соціальні (різноманітні конфлікти, стереотипи та упередження щодо гендерних питань);

– економічні (бідність, безробіття);

– психологічні (віктимні чи безвідповідальні форми поведінки, низька психологічна культура);

– соціально-педагогічні (відсутність сімейних цінностей у суспільстві, позитивних моделей сімейного життя на засадах гендерної рівності);

– правові (низька правової свідомості, відсутність необхідних правових знань);

– соціально-медичні (алкоголізм, наркоманія тощо).

Україні необхідно враховувати ці чинники за для подолання та попередження проблеми насильства в сім'ї, адже вони впливають на розгортання даної проблеми.

Роль сім'ї у життєдіяльності суспільства визначається тим, що їй притаманні, з одного боку, риси соціального інституту, а з іншого – малої соціальної групи. Як соціальний інститут сім'я характеризується сукупністю соціальних норм, санкцій та зразків поведінки, які регламентують взаємовідносини між подружжям, батьками, дітьми, іншими родичами. Як первинна мала група вона заснована на шлюбі чи кровних зв'язках, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Особливо важливий вплив сім'ї на первинну соціалізацію дитини. Саме тут дитина отримує основи уявлень про світ, людські відносини, громадянські права та обов'язки. Особистий приклад батьків на ранніх етапах соціалізації має домінуюче значення в формуванні особистості дитини. Тому протидія домашньому насильству повинна починатися роботою з молоддю, як з майбутніми батьками [5].

В останні роки проблема насильства в сім'ї все більше привертає увагу фахівців у тих чи інших галузях наукового знання. У США та Західній Європі перші роботи, присвячені цій проблемі, почали з'являтися у 70-х роках ХХ ст. Держави всього світу використовують різноманітні підходи до вирішення проблеми протидії насильства в сім'ї та відмінні методи покарань за вчинення такого злочину. Наприклад, у Швеції криміналізовані всі форми домашнього насильства. За ґратами можна опинитися навіть за емоційну сварку під час якої висловлювалися погрози. Суд часто наказує кривднику дотримуватися визначеної дистанції від об'єкта насильства, а у разі порушення припису може бути накладено штраф або присуджено ув'язнення терміном до року. Що стосується дітей, то покарання – ще більш жорсткі. Швеція ще в 1979 році на законодавчому рівні першою у світі заборонила фізичне покарання дітей. До дітей не можна застосовувати не лише фізичну силу, а й підвищувати голос до рівня, який має шкідливий емоційний вплив [6].

У Німеччині закони не такі суворі, але все ж таки спрямовані на захист громадян, які потерпають від різних форм домашнього насилля та на профілактику даної проблеми. До прикла-

ду, у Німеччині жертви домашнього насильства можуть заявити в поліцію про порушення своїх прав упродовж трьох місяців. Якщо ж правоохоронці викликали безпосередньо на місце скоєння злочину, то заяву писати немає потреби – справу порушать без прохання постраждалого. Покарання за рукоприкладство (без важких тілесних ушкоджень) може вартувати досить дорого: кілька тисяч євро штрафу або до року в'язниці [7]. На території Німеччини існує велика кількість консультативних та кризових центрів, які надають допомогу жертвам насилля.

У Франції парламент час від часу вносить поправки до законів, що стосуються проблем домашнього насильства, розширюють та уточнюють інформацію про самі злочини, запроваджують більш жорсткі покарання. У 2010 році було прийнято кілька поправок, за якими судді отримали право видавати спеціальні постанови для забезпечення жертв насильства. Мова може йти про зміну місця проживання, яке передбачає направлення до спеціальних соціальних центрів або відсторонення чоловіка від перебування у сім'ї. За дотриманням останньої вимоги слідкують за допомогою спеціальних електронних браслетів. Також важливим є те, що у Франції діють гарячі лінії з приводу насилля і робота правоохоронних органів тісно взаємопов'язана з ними, що дозволяє оперативно реагувати на проблему. Поліція має право негайно вилучати осіб, що вчинили насильство [7].

Висновки і пропозиції. Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що домашнє насильство є вкрай поширеним явищем, від якого страждають тисячі українських жінок і дітей. Рівень домашнього насильства по відношенню до жінок незалежно від статі, та їх правового захисту, в Україні є високим і наше вітчизняне законодавство повинно дієво реагувати на його прояви. Ми повинні наслідувати досвід зарубіжних країн, таких як Швеція, Німеччина та Франція по боротьбі з домашнім насильством, запровадивши більш жорсткі покарання за ці злочини. Комплексне втручання усіх зацікавлених структур у ситуацію з профілактикою і розслідуванням випадків насильства в сім'ї, переслідуванням осіб, які вчинили злочини, і захистом та відновленням прав потерпілих повинно забезпечити безпеку особам, які можуть постраждати від домашнього насильства.

Список літератури:

1. Сукмановська Л.М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 3. С. 272–281.
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 19.03.2020).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.03.2020).
4. Савчук О.М. Наслідки подружнього насильства: індивідуально-психологічна перспектива. *Наукові записки (специвипуск)*. 2002. Том 20. С. 118–125.
5. Літвінова О.В., Стрельчук А.В. Актуалізація проблеми дослідження психологічного насилля в сім'ї. *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 93–95.
6. Смачило А. Вирішення проблем домашнього насилля: український та зарубіжний досвід. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: зб. тез доп. II Міжнар. студ. наук. конф., 1 черв. 2018 р. м. Тернопіль: Вектор, 2018. С. 176–180.
7. Галай А.О. та ін. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія. Київ: КНТ, 2014. 160 с.

8. Гіренко О.О. Насильство в сім'ї: гендерний аспект. *Актуальні дослідження правових та економічних процесів у контексті євроінтеграції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здоб. вищ. освіти, 28 травня 2019 р. Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 43–46.

References:

1. Sukmanovskaya, L.M. Historical aspects of the problem of domestic violence. *Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*. 2016. Vyp. 3. P. 272–281.
2. Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine with a view to implementing the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence: Law of Ukraine of December 6, 2017 No. 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (accessed: 19.03.2020).
3. The Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (accessed: 03.20.2020).
4. Savchuk, O.M. The consequences of marital violence: an individual-psychological perspective. *Scientific notes (special issue)*. 2002. Volume 20. S. 118–125.
5. Litvinova, O.V., & Strelchuk, A.V. Actualization of the problem of research of psychological violence in the family. *Family Policy in Ukraine: Problems and Prospects for Development: Materials All-Ukrainian. Research Practice Conf.*, April 4, 2018. Kyiv, 2018. P. 93–95.
6. Smachulo, A. Moisture Solving Domestic Violence Problems: Ukrainian and Foreign Experience. *The Legal System of Ukraine in the Conditions of European Integration: A Look of Student Youth: Coll. abstracts II International. stud. of sciences. conf.*, Jun 1 2018. Ternopil: Vector, 2018. P. 176–180.
7. Galay, A.A. et al. *International experience in preventing and combating domestic violence: monograph*. Kyiv: CST, 2014. 160 p.
8. Gyrenko, O.O. Domestic Violence: The Gender Aspect. Current studies of legal and economic processes in the context of European integration: materials All-Ukrainian. Research Practice Conf. good. higher. Education, May 28, 2019. Dnipro: State Internal Affairs Department, 2019. P. 43–46.